

Drágaköves hímes húsvéti tojások

Az orosz-osztrák kulturális évad keretében a bécsi Kunsthistorisches Museum május 18-áig a cári udvar XIX. és XX. századi ötvös mestereinek és ékszerészeinek művészetét mutatja be. A szentpétervári uralkodók világhírű, francia származású udvari szállítója, Peter Carl *Fabergé*, illetve kortársai: *Bolin*, *Carl Blank*, *Pavel Ovcsinnikov* vagy *Ivan Hlebnyikov* százhatvannál is több, drágakövekkel kirakott nemesfém remeklése vendégeskedik az osztrák fővárosban. A Moszkvai Kreml Múzeum, valamint az ottani Fersmann Ásványtani Gyűjtemény kölcsönöztek valamennyi műtárgyat. Az utóbbi intézmény gyűjtőkörébe Szentpétervár és Jekatyerinburg kőfaragó manufaktúráinak korabeli, szorosan kapcsolódó munkái is beletartoznak. A legnemesebb alapanyagokból, bravúros mesterségbeli tudással készített műremek előállítását szintén Fabergé irányította.

Manapság világszerte legismertebbek a legendás hímes tojások, amelyekkel a Romanovok húsvétkor lepték meg egymást. Ezekből a legrégebbit 1891-ben *III. Sándor* készítette a hitvesének. A tojás bársonnyal bélelt belseje a Pamjaty Azova nevű cirkáló pinciny modelljét őrzi, melyet arany, ezüst és platina

alapon briliánsokkal s gyémántokkal díszítettek. A legkésőbbi tojás 1917-es. Hegyikristály, csiszolt ásvány és üveg egyaránt szerepet kap benne, de az örökösen betegeskedő kis trónörökös csillagképe az egész birodalmat elsöprő zavargások miatt már nem jutott el a befejezéséig. *II. Miklós* 1900 tavaszán egy teljes szibériai vonatszerelvény kicsinyített mását rejtette el a selyem bevonatú nemesfém tojáshéjban. Az alkotást tűzzománc és csipkeszerű áttört rátétekkel gazdagították, amelyet a jelképes „orosz medve” és kiterjesztett szárnyú griffmadár tart. 1906-ban a Kreml azonos alapanyagokból „felépített” tornyai övezik a miniatúr olajfestménnyel is díszített onyx tojás hagymakupolás tetejét. A cárné 1897-ben férjének adott karácsonyi ajándéka volt a királykék zománcmezőben gyémántokkal és brillekkel kirakott, koronás-címeres cigarettatárca a kétfejű sassal. Figyelmes férje vázába helyezett arasznyi ékszer-árvácskával kedveskedett neki a tizedik házassági évfordulójukon (1904). Ebben az apróságban a nemesfémek és drágakövek mellett az elefántcsont és az akvarell is szerepet kaptak. E dísz tárgyak és használati eszközök a tragikus sorsú

Ortodox feszület bizánci stílusban (1899-1908)

A moszkvai Kreml, mint „tojástartó” (1906)

Húsvéti tojás a Pamjaty Azova cirkáló modelljével (1891)

család magánéletébe is beavatják, hétköznapjaihoz is közelebb viszik a mai nézőt. Talán az eddigiekből is kiderült: a méregdrága hozzávalókon túl, a mesterségbeli lelemény és a jól sikerült kivitelezés a váratlan ötletek okozta meglepetéssel egyenrangú szerepet kapott.

Jóval szokványosabb az egyenruhában feszítő uralkodót ábrázoló lovas kisplasztika, amely egy részben aranyozott ezüst díszdobozon áll (1903). A kicsinyített emlékmű talapzatán tojásdad domborműre népes és mozgalmas csatajelenetet sűrítettek össze. A mívesen kidolgozott képen cirill betűs felirat hirdeti: Grohovszkoje szrazsenyje – 1831 (Grochowski ütközet – 1831). Ilyesmit magas rangú orosz alattvalók vagy külföldi diplomaták kaphattak jeles alkalomból, hivatalos elismerés gyanánt. Látható a kiállításon I. világháborús hadiemlék is, amely fagyoskodó gyalogos katonát ábrázol (1915) színes jaspisból, kovából és gránitból összeillesztve.

Bormerítő ivó edény, úgynevezett „kovsh” (1908)

Az udvari szertartások kísérői voltak a fából faragott és lakk-festésű, nyeles paraszti ivóedényt – a borkóstoló „kovsh”-t – utánzó füles és fedeles kupák, zománcozott zsánerjelenetekkel és filigrán mintákkal. A holdkő berakású és a metszett kristály kannák is használatban voltak, akár csak az áttetsző, színes ereszű achát csészék ezüst foglalatával, a márványból és onyxból faragott asztaldíszek, valamint az igazgyöngyös táncrendek és így tovább. Főnemeseink, feltörekvő bankárok és nagykereskedők rendelték a nyakláncra viselt, bizánci stílusú feszületeket, szecessziós medálokat és melldíszeket. A polgári középosztály számára is kínáltak azonban elérhető árú ékességeket. A bohókás hegyikristály mellűket féldrágakövek és igazgyöngyök, gyöngyház berakások varázsolták előkelővé, s parányi bulldog, teknősbéka, szitakötő, szarvasbogár vagy hattyú és virágok tették egyedivé. Persze korántsem teljes a felsorolás...

Gótikus szárnyas oltár a Felvidékről

A középkori magyar királyság északi részén, *Kisszeben* (szlovákul Sabinov, németül Zebeň) főterén 1484 és 1518 között gótikus stílusban bővítették tovább a Keresztelő Szent Jánosról elnevezett plébániatemplomot. A város jómódú lakói megengedhették ezt a fényűzést, hiszen a korabeli feljegyzések szerint papírmalom is működött itt, a földeken természetesenből gyolcsot készítettek, a gabonából és szilvából pálinkát főztek, a szőlőskertekből szüretelt borral is kereskedtek – tehát viszonylagos jólétben éltek. A magyar, német és szlovák polgárok mellett a városfalak mentén zsidók s cigányok is éltek.

A katolikus hívók a korabeli híres mester – *Lőcsei Pál*, másként *Paul von Leutschau* – műhelyében rendelték meg a főoltár képeit és fából faragott, festett és aranyozott szobraikat. Ő ki is tett magáért és 1490-1516 között megalkotta az akkori Magyarország – és

egyben Közép-Európa – egyik legnagyobb oltárépítményét, amelynek eredeti magassága 11 méter körül lehetett. A reformációval-ellenreformációval összefüggő vallási harcok, a kuruc kor háborúi, majd a pestisjárványok úgy megtizedelték a helyi lakosságot, hogy ezt a veszteséget a városka soha többé nem tudta kiheverni, jelentéktelen vidéki településsé vált.

A templom főoltára 1909-ben került a Szépművészeti Múzeum birtokába, ahol a helyreállítás után, 1928-ban az épület Márvány Csarnokában állították fel, mint az egész térség legnagyobb, közgyűjteményben őrzött gótikus remekelését. 1944-ben Budapest bombázása miatt a hatalmas szerkezetet alkotóelemeire bontották szét, hogy gondos csomagolás után a múzeum kiterjedt pincerendszerében rejtse el. Amikor a háború elvonult, 1945 után azonnal

megkezdődött az oltár legrosszabb állapotban lévő táblaképeinek és szobrainak állagmegóvása. Egy évtizeddel később tucatnyi festmény alapos felújítása is megtörtént. Eltávolították róluk a barokk korban rájuk került olajfestéseket és védő lakkrétegeket. A Szépművészeti Múzeum szakértői 1973-ban az oltár szétszedett darbjait szállítható állapotba hozták, hogy átadhassák a Magyar Nemzeti Galériának, amely addigi székhelyéről akkoriban költözött fel a frissen helyreállított Budavári Palotába. Itt az egykori királyi vár legmutatósbab terét, a néhai tróntermet jelölték ki a Felvidékről és Erdélyből származó gótikus szárnyasoltárok méltó bemutató helyéül. A restaurálás – lassan, de biztosan – tovább folytatódott a nyolcvanas évek végéig. A kilencvenes évek elején megtörtént a teljes anyag restauratori és művészettörténeti felmérése, az évtized végére pedig befejezték a plastikák nagy részének és a Szentháromságot ábrázoló táblaképnek végleges helyreállítását. Ezek fokozatosan kerültek a közönség elé a D-épület első emeletén, mint például a templom névadója – Keresztelő Szent János – 1490 körül fából faragott, festett és aranyozott, közel két méteres

szekrényszobra, vagy a már említett, 1510-1516 között temperával falapra festett, közel másfél méteres Szentháromság szárnykép.

A barokk átfestés eltávolítása után nemrég fejeződött be „A világ teremtése” jelenetének restaurálása, amely most látható először eredeti szépségében. 2002-2013 között sikerült az építészeti elemek nagy részének, illetve a predella (az oltárképet alátámasztó zsámoly) helyreállítását is elvégezni, hetven év után most ismét megtekinthetők. Ezeket *dr. Baán László* főigazgató és *dr. Török Gyöngyi* művészettörténész február elején mutatta be a média képviselőinek. A hosszú évtizedek óta tartó folyamatos helyreállításon több mint harminc restaurátor dolgozott a munkatársaival együtt. A kisszebeni gótikus szárnyas oltár jelenlegi szélessége 660 cm, s magassága is egyelőre csak 410 cm, a még restaurálás alatt álló oromzattal együtt azonban megközelíti majd akár a hét métert is. A még nem látható részletek felújítása a következő esztendőben tovább folytatódik. A szakértők 2015 őszére ígérik a helyreállítási munkálatok teljes befejezését.

Wagner István

Lőcsei Pál kisszebeni Keresztelő Szent János főoltára (1490-1516)